

ESTUDIS I INVESTIGACIONS

Vies d'estudi dels registres parroquials.

Estructura social i oficis a l'Alt

Empordà durant l'Antic Règim,

per Miquel Planas Roig.

Els Registres Parroquials.

Els registres parroquials, com a actes concernents als esdeveniments vitals de la població en el passat, tenen un indubtable valor com a document històric. Comencem a tenir-ne mostres a finals del segle XIV i principis del XV, segons les contrades i la iniciativa dels respectius sacerdots, que anaven a remolc de les disposicions diocesanes. A Girona, el 1502, el Bisbe Berenguer de Pau establí l'obligatorietat de portar registres de baptismes, tot i que no rebran la instauració oficial fins el Concili de Trento l'any 1563 (1). Portats per sacerdots i sacristans, es componien fonamentalment de tres llibres: el de baptismes, el de matrimonis i el de defuncions, on recollien, dia a dia, els aconeteixements demogràfics de cada parròquia. La seva finalitat era religiosa, informativa i econòmica al ser una senyal d'identitat dels fidels i dels seus canvis, el evitar repeticions o frauds i alhora ser l'anotació dels "serveis" prestats i cobrats pels sacerdots.

La informació que contenen aquestes fonts és rica i abundant i permet nombroses vies d'acostament a la població d'una regió en el passat, una vegada solventats dos primers inconvenients:

el localisme i la seva diversificació. Al ser anotacions d'àmbit parroquial tenen, en principi, poca representativitat dins una zona més ampla, això obliga a l'elecció d'unes mostres per poder copsar més la diversitat de la regió. Per altra banda, l'extensió geogràfica i cronològica de l'estudi condiciona unes diferències de forma dintre els models genèrics: cada rector les realitzava a la seva manera, això porta dificultats en un estudi ampli al no tenir la seguretat de que totes les informacions seran constantment anotades (2). Cal un bon aparell bibliogràfic i metodològic per solventar aquestes limitacions, així com una tasca d'equip per abastar la major zona possible, coses poc abundants a casa nostra.

Com a tota font històrica, els registres parroquials presenten unes particulars característiques a les que cal adaptar la recerca en funció dels resultats que es pensen obtenir. Així s'han bastit diversos mètodes per aprofitar les seves informacions, que es poden dividir fonamentalment en dues direccions: l'estudi numèric i l'estudi nominatiu (3). El primer seria el registre directe i anual dels aconteixements de cada parròquia a partir del qual aixecar unes gràfiques que ens ajudessin a determinar l'evolució, les fluctuacions i alguns elements de la població de la parròquia: la tendència, les crisis, taxes... Un estudi d'un grup de pobles pot informar de la tendència d'una zona més extensa.

L'altra via correspon a l'anàlisi individual. Consisteix en obrir fitxes per totes les actes d'una parròquia mitjana, a partir de les quals reconstruir l'evolució del màxim possible de famílies al llarg del temps (4). La reconstrucció en un grup de parròquies veïnes permet aprofitar molta informació al recollir els desplaçaments familiars de curt radi, que són els que trunquen més freqüentment l'observació. Per viles i ciutats es procedeix a un mostreig (cognoms començats en b,...) degut a la gran feina que representa el buidatge i el lligar les famílies, ja que els estudis informatitzats no han donat encara els resultats esperats. Aquest estudi minuciós permet conèixer, a més de la tendència, l'estructura íntima de la població, sobretot a nivell fa

miliar i en l'anàlisi de la reproducció: nupcialitat, natalitat, fills per matrimoni..., encara que els treballs individuals han de basar-se en mostres reduïdes i, a voltes, poc representatives.

No acaba aquí la utilitat dels registres com a font històrica. Les anotacions sobre l'edat, el sexe i l'estat civil dels subjectes ens acosten a l'estructura de la població, els oficis informen sobre l'estructura professional, els llocs d'origen sobre la mobilitat i les signatures, en fi, sobre el nivell d'alfabetització entre d'altres.

Hi ha tot un seguit de fonts per estudiar aquests aspectes com la composició professional o la mobilitat geogràfica de la població en el passat, encara que molt diverses i sovint poc útils. D'aquí ve els pocs avenços que s'han fet en aquestes direccions. Els censos i fogatges generals poques vegades ens en informen i encara en tenim pocs de dades reculades (5). Hem de recórrer doncs, a fonts més locals, com els padrons i recomptes d'algunes viles, els cadastres al s. XVIII o els "amillaramientos" al s. XIX (6).

En aquesta línia d'utilització de les fonts locals trobem els registres parroquials que, amb les seves particularitats, presenten dos avantatges: impliquen la totalitat de la població, si qui censada o no, i permeten seguir-ne l'evolució a través del temps d'una manera contínua. Cal, però, uns plantejaments previs a l'hora d'enfocar el seu estudi:

1. Definir l'abast geogràfic i cronològic del treball i els objectius concrets que es pretenen obtenir.
2. Elecció de la font més adequada per cada tipus de recerca, en funció de la seva fiabilitat i de la qualitat d'informació: Els registres de defuncions semblen, en principi, més aptes per l'estudi professional a l'incloure tota la població, sense excepcions, ara bé, en temps de malalties epidèmiques o infeccioses alguns sectors poden quedar més afectats pel contagi i sobrevalorar els resultats. Aquesta mortalitat diferencial no sembla tenir, però, un pes decisiu i menys quan afecta als sectors demogràficament més dinàmics de la població. En canvi els llibres de matrimonis espe

cifiquen millor la mobilitat geogràfica dels contraients al distingir l'origen i la residència de cadascun.

3. La mostra s'ha d'elegir en funció del període de temps a estudiar i del volum de la població de la parròquia per obtenir garanties de la seva representativitat.

4. El buidatge s'ha de fer amb una bona coneixença de les fonts i amb unes bones fitxes per recollir al màxim la informació. Cal especial cura per aprofitar la rica nomenclatura de l'època.

L'estudi de les professions.

Hem escollit uns pobles que abarquessin la diversa geografia de l'Alt Empordà: Castelló d'Empúries i Cabanes amb terres planeres i fèrtils, Navata i Ordis a l'interior, amb un sòl més irregular i de menor qualitat i Darnius, Agullana i Espolla, zones marginals del Pre-pirineu que han de buscar altres formes de subsistència alternatives a l'agricultura extensiva i cerealera de la plana.

L'estudi s'ha centrat als anys mitjans del s. XVIII, prenent-ne una mostra de 5 a 10 segons les dimensions de la població (?). S'han buidat per aquests períodes les actes de defuncions amb l'anotació de la professió del difunt, o bé de l'espós o pare quan es tractava dels fills o les dones casades (8). Al coincidir en gran mesura els percentatges s'han agregat per augmentar-ne la seva representativitat.

Per la seva parcialitat no es pot fer un estudi exhaustiu ni tampoc un cens de la població activa, el que es pretén és obtenir una visió aproximada de les activitats productives de la comarca en relació a la població que, d'una manera o altra, s'hi dedicava. El treball femení, tant important en les feines camperoles (neteja, sembra, recollida...) queda normalment negligit en censos i cadastres, aquí queda implícitament inclòs en l'activitat del pare o marit, del grup familiar.

En un intent de sistematització de la multitud d'oficis que apareixen als registres els hem agrupat en quatre grans grups d'activitats econòmiques i productives. Així el sector primari inclou totes les activitats relacionades amb la natura, l'agri-

cultura, la ramaderia i la pesca, amb les seves variants en relació a les condicions de treball o règim de propietat.

L'artesanat en una zona rural i eminentment agrària ana va encaminat a subministrar l'equipament necessari a la població i als seus mitjans de treball. Així els sabaters, teixidors, sastres... els hem inclòs dins el grup de "productes per l'home", mentre els ferrers, corders, boters, fusters, i fins i tot els mestres de cases i moliners, han entrat en el grup d'"equipament i construcció", de subministrament de material necessari per les activitats productives. Així la divisió, certament artificial, s'ha fet en funció de la finalitat del seu treball i no de les matèries que treballen (9). El sector dels "tapers" és el resultat de l'especialització d'una zona marginal en uns productes (suro) destinats a la comercialització.

El comerç inclou tots els aspectes de la distribució de productes tant en el transport (traginer), com en la comercialització (negociant, comerciant, o més explícit "corredor de su ro").

Per professions liberals hem inclòs un sector de la població que realitza un conjunt d'activitats econòmiques no directament productives, sinó uns serveis per a les necessitats humanes: educació, sanitat (metge, apotecari, llevadora), advocacia, i administració (Notari, Doctor en Drets, escriptent,... fins als religiosos (sacerdot, domer, sacristà...) o militars (soldats so vint eren foranis, en guarnicions o destacaments). Apleguen un grup de gent, generalment petit i d'un poder social divers, encara que important en la seva tasca.

La presentació es fa per cada poble, sigui a mitjans del segle XVIII o a principis del XIX, per fer-ne comparacions. (Quadre I). La primera columna representa els números absoluts per cada grup, la suma dels quals dóna el número de casos registrats. La segona columna, entre parèntesi, representa el percentatge de cada grup o de cada sector (la suma dels seus grups) referent al total de la mostra. La visió que s'obté d'aquest quadre és el percentatge de la població que, per cada poble, es dedica o està relacionat amb les diferents activitats productives o professions,

i alhora una breu mostra cronològica. Tot aprofitant la terminologia de l'època i intentant retratar la seva estructura social i econòmica: per sectors i per professions.

Els censos de 1787 i 1860 ens dibuixen ja unes traces generals pel que fa a la distribució de la població altempordanesa segons la nostra classificació: ruralització, elevat percentatge d'assalariats agrícoles, desigual pes del sector artesanal segons les poblacions i petit grup dedicat al comerç (10).

Per la nostra part, podem afinar més les observacions. Aclaparador domini de les activitats agropecuàries, quasi exclusivament agrícoles. La ramaderia, poc especialitzada, jugaria un paper complementari dins l'economia familiar i seria més o menys important segons l'extensió, qualitat i característiques de l'explotació pagesa.

Si classifiquem la població dedicada a l'agricultura, observem els següents percentatges:

	<u>PROPIETARIS</u>	<u>SEMI-PROP.</u>	<u>TREBALLADORS</u>	<u>TOTAL</u>
Castelló	296 (40%)	14 (2%)	426 (58%)	736
Cabanes	70 (16'2)	12 (2'8)	349 (81'0)	431
Navata	38 (23'9)	31 (19'5)	90 (56'6)	159
Ordis	49 (35'5)	4 (2'9)	85 (61'6)	138
Agullana	43 (29'0)	2 (1'4)	103 (69'6)	148
Darnius	35 (26'7)	17 (13'0)	79 (60'3)	131
Espolla	80 (35,4)	10 (4'4)	136 (60'2)	226

Es destaca la població dedicada al treball assalariat, que representa entre un 35 i un 50% de la població total, percentatge que, dintre del conjunt de població dedicada a l'agricultura s'eleva al 60% o més. Són els treballadors (a voltes "bracer" o "jornaler", diferents matisos que no fan variar el seu significat), categoria de la població generalment amb poca terra que no els permetia la seva subsistència i que havien de vendre la seva força de treball a canvi d'un sou, en espècie o en diner, per poder satisfer les seves necessitats més immediates. Podríem definir-los com semiproletariat (11) agrícola per la

naturalesa del seu treball: de temporada o eventual. Hi ha, doncs, tres tipus de propietaris (12): Els grans propietaris, que representen una mínima part de la població rural i tenen la propietat repartida en explotacions portades o bé amb treball assalariat o bé amb contractes d'arrendament, masoveria o parceria. Se segueixen els propietaris mitjos, gent que treballa la pròpia terra i que en pot tenir d'arrendada per completar les explotacions, són els "pagesos", amb formes de treball de tipus familiar i que ocupen entre el 25 i 35% de la població agrícola. Entremig hi ha els cortalers o masovers, que treballen unes explotacions en règim de semi-propietat, on hi viuen. Representen prop del 3% de la població agrícola, encara que en certs llocs marginals el seu percentatge augmenta molt, potser per les característiques del terreny (molts masos o explotacions agrícoles-ramaderes) o per diferents acepcions del nom.

Finalment apareixen els minifundistes, amb molt petites propietats heretades, comprades o arrendades, que no els poden mantenir i han de vendre la seva força de treball per poder subsistir. Els hortalsans són una variant del petit propietari que gaudeixen d'una bona posició gràcies a una agricultura intensiva en terres fèrtils i regades, prop de les viles amb mercat, Castelló o Figueres. Aconsegueixen mantenir-se estables allarg del temps gràcies sobretot a una certa endogàmia geogràfica i social (13).

S'observa una estructura agrària d'antic règim en què els assalariats agrícoles (jornalers i minifundistes, sovint en deutats) són el sector més important, fruit de l'evolució de les relacions feudals de producció a les noves circumstàncies del s. XVIII. Les transformacions en l'agricultura i en els sistemes de conreu permeten sostenir una major població. Durant el s. XVIII i XIX la propietat s'anà bipolaritzant entre els grans propietaris rendistes i els minifundistes, mentre els pagesos quedaven reduïts a un baix percentatge i una gran part de la població agrícola quedà desvinculada progressivament de la propietat de la terra i dels seus mitjans de producció, passant a ser la mà d'obra necessària per fer front a la demanda de braços que requerien els

nous conreus (vinya, olivera, blat de moro) i les noves activitats (indústria suro-tapera, manufactura figuerenca...) que ana ven assimilant el creixement de la població (14). Situació que s'assembla a la formació social mallorquina descrita per J. SUAU, que es caracteritzava fonamentalment per l'explo^tació de la for^{ça} de treball dels jornalers assalariats agrícoles (15), encara més accentuada.

L'artesanat ocupa entre un 15 i un 20% de la població, amb diferències segons les zones: mentre s'observa un cert equi^libri dels seus sectors en els pobles agrícoles de la plana, a l'interior s'observa una certa especialització: manufacturera a Navata i Ordis, aprofitant la proximitat amb Figueres i buscant una sortida a les limitacions d'unes terres poc fèrtils. Agulla^{na} i Darnius amb especialització suro-tapera, destinada a la co^mercialització dels seus productes, sobretot al s. XIX, causa de l'estirada demogràfica per aquestes dates. Alhora s'impulsa el sector artesà dedicat a l'equipament i a la construcció (a l'igual que a Espolla, zona vitivinícola) per fer front a les necessitats del treball, refiant-se de l'adquisició dels produ^ctes pel consum humà.

El comerç representa un sector minoritari, tant pel que fa a comerciants com a transportistes. Tot i que les xifres poden ser deficitàries degut al seu absentisme o a la poca dedica^{ció} exclusiva (traginers de temporada...) ens revel·len la me^diocritat del sector comercial, així com el de l'alimentació, en el marc de la vida rural dels pobles.

Fora de Castelló d'Empúries, que encara conserva alguns reductes de la seva antiga capitalitat comercial i administrati^{va}, el sector de les professions liberals és reduït: a destacar el poc pes de l'ensenyament i la sanitat a tots els pobles, men^{tre} la religió manté certs percentatges constants. Al treballar números tant baixos és fàcil que algunes categories no estiguin representades amb prou fidelitat, però els percentatges són re^presentatius de com aquests sectors eren un element numèricament minoritari en la vida rural empordanesa, tot i la seva diversa importància, sobretot el grup de sanitat i advocacia, fins i tot

com a propietaris.

Per certs ports mariners i viles i ciutats catalanes s'observa durant el segle XVIII tot un seguit de transformacions que produeixen una modernització profunda en les seves estructures econòmiques. Així J. NADAL ha destacat per Palamós com al 1718 era fonamentalment una població de tipus primari i extractiva, en canvi al 1834 s'havien observat uns canvis degut a l'especialització manufacturera (suro-tapera) i a l'exportació dels seus productes amb la qual mantenir el número creixent dels seus habitants (16). De la mateixa manera, ciutats com Girona o Barcelona, que a principis del s. XVIII tenien una estructura tradicional i preindustrial iniciaran unes transformacions cap a la concentració industrial que canviaran fonamentalment les seves característiques (17). O Banyoles que durant el segle XVIII s'ha revel·lat com un centre manufacturer creixent amb implicacions a tots els pobles de les rodalies (18).

Les transformacions iniciades a l'agricultura amb l'especialització i comercialització dels excedents preparaven ja unes de més profundes: la concentració de capitals en ciutats i viles comercials que seria la base per la industrialització del s. XIX.

El que interessa però aquí és definir la comarca de l'Alt Empordà com eminentment rural, en què el mar sols juga un paper important en certes poblacions costaneres, com a complement per la manca d'unes bones terres. Interessa observar com la dinamització que s'observa en certs sectors urbans, manufacturers i comercials, no es produeix a l'àmbit rural, sols en alguns punts concrets s'observa una certa modernització sense aconseguir però, canviar l'estructura tradicional.

Els únics llocs que ho aconseguiran seran Figueres, capital comercial i manufacturera de la comarca, i les viles costaneres com Roses o l'Escala, portes a l'exterior des d'on realitzar les importacions i les exportacions i des d'on sorgirà l'atracció sobre els treballadors agraris per omplir la creixent demanda de mà d'obra manufacturera.

L'estudi de les migracions.

Els moviments migratoris són un dels elements més importants per l'estudi de la població, la seva estructura i la seva dinàmica, i estan estretament connectats amb les característiques econòmiques i socials del medi. Són alhora els elements més desconeguts de la demografia històrica ja que els censos i recomptes generals poques vegades ens ofereixen dades i cal recórrer als padrons locals, recomptes específics o altres fonts alternatives per esbrinar-ne les característiques (19).

Els registres parroquials ens poden servir, dins la perspectiva local, per entreveure la importància relativa de les migracions, així com la seva freqüència, direccions i evolució, fins i tot les característiques dels seus components (20). Les seves limitacions són que no permeten quantificar per si sols el saldo migratori ni registrar l'emigració, encara que l'elecció dels punts d'atracció permet dibuixar, en l'àmbit comarcal, les seves direccions i tendències més importants. Ens centrarem en Castelló d'Empúries, el centre agrícola de la Comarca, seguint la línia d'enfoc rural que plantejàvem en l'apartat anterior (21). Cronològicament abarcarem els segles XVII, XVIII i principis del XIX, per seguir-ne l'evolució.

S'han triat els llibres de matrimonis (22) que, a més d'estar molt ben portats, separen l'origen de la residència dels contraients i ens permeten, malgrat certs problemes, de distingir, a grans trets, la mobilitat per motius professionals o econòmics de la motivada per raons matrimonials, amb no menys implicacions econòmiques.

La mobilitat global de la població l'observem a partir de les informacions sobre l'origen. Entorn d'un 60% dels contraients són nascuts a Castelló, percentatge més elevat pel que fa a les dones per haver-hi una lleugera tendència al matrimoni en el poble de la muller (23). Entre un 20 i un 30% de la població procedeix de la comarca, l'Alt Empordà, sobretot dels pobles veïns i la població de la resta de Catalunya és reduïda, amb variacions segons les èpoques, mentre la d'estrangers és mínima, excepte a

principis del segle XVII (24).

Nadal i Giralt (25) han ressaltat la importància de la inmigració francesa per la recuperació demogràfica i econòmica catalana de l'època moderna. Un allau de població jove procedent de l'altra banda dels Pirineus arribà a les nostres terres ja des de mitjans del segle XVI, primer temporalment i després fixe, primer assalariat i després establert, i produí un redreçament rural i una revifalla del potencial biològic extès a tots els racons de Catalunya, que no hagués estat possible sense el seu aport. Per l'Alt Empordà, lloc de pas obligat, les xifres de 1609-1615 superen les presentades per Nadal i Giralt: no un 10 ó un 20% de la població masculina és estrangera, sinó que, en dades en què anàva baixant ja l'intensitat, els oriünds francesos representen prop d'un 35% dels contraients masculins. La majoria dels quals treballaven ja a Castelló i esperaven l'oportunitat d'establir-se, per casament, per arrendaments o per contractes de masoveria, en uns temps que mancaven braços per conrear la terra i que calia conservar el patrimoni familiar. Aquest percentatge es reduirà sensiblement a finals de segle (sembla que ja des dels anys 20) i restarà a un mínim en els segles següents. Es confirmen doncs les observacions de Nadal i Giralt sobre el paper dels francesos en el redreçament de les nostres comarques motivats per uns factors de repulsió de les seves terres i uns d'altres que feien les nostres atraients per establir-s'hi.

Observem com durant els segles XVII i XVIII augmenten tant pels homes com per les dones els percentatges dels contraients naturals de Castelló (d'un 55% a un 70%) senyal que després d'unes dades inicials en què l'aport forani és important, sobretot francès pels homes, de la comarca i català per les dones, el creixement de la vila és, cada vegada més, fruit d'un creixement vegetatiu positiu. Al s. XIX s'observa una nova atracció de població, sobretot masculina, responent a la nova embranzida econòmica després de les guerres de canvi de segle. Les variacions en el percentatge dels originaris de la resta de Catalunya segueixen, com els de l'Alt Empordà, a grans trets una tendència inversa als de la vila de Castelló.

Aquesta endogàmia geogràfica ve confirmada per l'estudi de les residències anteriors dels contraients. Més de la meitat dels matrimonis es realitzen entre dues persones residents a Castelló. Els casos en que un dels dos és de fora, s'equilibren bastant entre homes i dones. Aquests percentatges s'han de complementar per poder mesurar les relacions entre Castelló i la comarca: si entre 1745-52, 50 núvies de Castelló es casen amb pretenents foranis, i probablement aniran a viure al poble del marit (encara que no sempre ja que depèn de les condicions de propietat i treball de cadascú), de la mateixa manera, una quantitat semblant de nuvis de Castelló es casaran als pobles veïns, encara que residiran a la seva vila o al lloc de les seves activitats econòmiques. Es per això que no es poden negar els fluxos de relacions matrimonials entre els pobles rurals ni la seva estreta relació amb les activitats econòmiques.

Al llarg dels temps observem una tendència inversa entre els percentatges d'origen i de residència dels cònjuges. A principis del s. XVII a un elevat nombre de nascuts fora de Castelló correspon un també alt percentatge de residents al poble, senyal d'uns anteriors desplaçaments per motius de residència i treball.

Durant la resta del XVII i tot el XVIII el descens de la migració per possibilitats de treball i el creixement vegetatiu de la població produeixen un increment dels nascuts a Castelló i de les relacions matrimonials amb residents als pobles veïns. Tendència que s'inverteix al canvi de segle, quan la demanda de mà d'obra de les noves activitats incrementa la immigració per treball, que es veu confirmada per la disminució, anys més tard, de la proporció dels nascuts a Castelló.

Així, dins un model en què l'endogamia geogràfica ocupa uns alts percentatges, s'observen uns contrastos entre l'origen i residència dels contraients fruit, d'una part, de l'atracció socioprofessional que ofereix la vila a principis del s. XVII i principis del XIX, i per l'altra d'un lleuger augment de les relacions per matrimoni, sobretot per la població femenina, encara que dins un curt radi d'acció (26).

De totes maneres es pot observar com la població rural al llarg de l'època moderna no romanía estancada ja que en el tèrmini d'una generació (distinció entre el naixement o origen i la residència per altres motius) es produïen certs moviments d'abast comarcal presumiblement deguts als "treballadors" dels pobles que es desplaçaven pels pobles moguts per la demanda de treball, la conjuntura del moment o per la sort d'un bon matrimoni (27). Aquesta lleugera tendència a l'augment de la mobilitat rural caldria contrastar-la amb el reforçament de les migracions vers les viles i pobles manufacturers i comercials.

Conclusions.

Els resultats obtinguts en aquest tipus de recerca són necessàriament aproximatius, sobretot en els valors mínims, que cal tenir-los en compte per les possibilitats de distorsió que poden sorgir. Tot i això, en uns temes tan poc coneguts, no podem renúnciar-hi encara que fos a una aproximació a partir de les informacions que ens fornien els registres parroquials.

Aquesta prova que hem efectuat sobretot pel segle XVIII ha de servir per demostrar la seva validesa encara que com a complement i per elaborar un mètode que, partint d'estudis d'abast local, pugin oferir una informació de primera mà, representativa i contínua sobre aspectes sovint negligits, però que tenen la seva importància en la història de Catalunya i ajudar alhora a atendre el nostre passat en el seu conjunt, però també en la seva diversitat.

Aquesta aproximació a l'estructura socio-professional i als moviments de població en la comarca de l'Alt Empordà, ha de lligar-se per una part amb la d'altres comarques de Catalunya i per l'altra ha de relacionar la demografia amb tot el contexte socioeconòmic, del qual no n'és més que una variable, sols d'aquesta manera, amb l'estudi dels diferents elements que la formen, podem donar llum sobre la formació social de conjunt en un moment determinat.

MIQUEL PLANAS.

Llicenciat en Història per la
Universitat Autònoma de Barcelona,
(any 1983-1984).

NOTES.

- (1). BUSQUETS, J. i NADAL, Jq.: Les possibilitats de la demografia històrica a les comarques gironines: Inventari dels arxius parroquials de la Diòcesi, Girona, 1976, ps. 8-11.
- (2). "L'unité (del registre) c'est son rédacteur: à d'excellents rédacteurs peuvent succéder de très médiocres, même au XVIIIe siècle (...)" GOU-BERT, P.: "Histoire Démographique" a Actas de las I Jornadas de metodología aplicada a las Ciencias históricas, I, Santiago, 1975, p. 261.
- (3). Per una primera aproximació general sobre el tema: CARDOSO, C.F. i BRIG-NOLI, H.P.: Los métodos de la historia, Barcelona, Crítica, 1976, i tam bé DUPAQUIER, J.: Introduction a la démographie historique, Paris, Gam ma, 1974.
- (4). FLEURY, M. i HENRY, L.: Nouveau manuel de dépouillement et d'explo-tation de l'état civil ancien, Paris, I.N.E.D., 1975 (Reedició de l'obra del 1965, que era la refundició d'un primerenc "Manual" aparegut al 1956). Més modern i no limitat a la reconstrucció de famílies és el lli-bre de HENRY, L.: Manual de demografia històrica, Barcelona, Crítica, 1983, on s'inclouen tots els casos d'exploració segons la complexitat i disponibilitat de les fonts.
- (5). VILAR, P.: "Estructures de la societat espanyola cap al 1750. Algunes lliçons del Cadastre d'Ensenada" a Recerques, I, Barcelona, 1970. On analitza els principals sectors i activitats econòmiques castellanes de mitjans del s. XVIII destacant l'arcaisme general tot i els grans con-trastos i diferències regionals que s'observen.

El mateix cens de Floridablanca de 1787 és imprecís i poc con-cret, degut a la necessitat d'unificar una nomenclatura castellana và-lida per totes les regions d'Espanya. Tot i això N. SALES ens en dóna una visió conjunta de Catalunya a partir de les sumes generals, destacant la ruralització de la societat i l'elevat número d'assalariats ru-rals front a una pobre composició comercial i industrial. N. SALES: "Frustracions i esperances de la Catalunya setcentista (1714-1789)" a BALCELLS, A.: Història del Paísos Catalans, Barcelona, Edhasa, 1980, p. 48.
- (6). SOBREQUES, S.: "Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462" a A.I.E.G., VI, Girona, 1951. Serà utilitzat en comparacions amb princi-pis del s. XVIII per NADAL, Jq.: La introducción del Catastro en Gero-na, Barcelona, 1971, d'on s'observa el retrocés de la ciutat medieval i la poca concentració industrial al 1717 a Girona. Resultats semblants als obtinguts per J. NADAL i E. GIRALT a "Barcelona en 1717-1718. Un mo-delo de sociedad preindustrial" a Homenaje a D.R. de Carande, Madrid, 1963, en que el desigual i feble creixement demogràfic, las activitats eminentment artesanals i agrícoles i la moderada concentració de la ri-quesa immoble i dels beneficis empresarials ens retraten una ciutat d'esquenes al mar i que encara ha de començar el camí de la industria-lització.
- (7). Tot i que el que interessa són els percentatges aproximats incloem les xifres de població dels diferents pobles per veure la representativitat de la mostra i la magnitud del seu creixement:

	1718	1787	1860
Castelló	1261	2911	2937
Cabanes	300	674	1052
Agullana	337	443	1177
Darnius	399	569	1238
Espolla	158	454	1108
Navata	394	582	898
Ordís	185	245	525

- (8). "La profesión des époux et celle des pères des nouveau-nés peut donc être inscrite, comme l'était jusqu'à présent celle des défunts ou de leurs pères (...)" (p.164) HENRY, L.: Nouveau Manuel... La classificació conjunta per edats i professions té majors dificultats que sols s'eliminen al centrarnos en els elements masculins. HENRY, L.: Manual de ..., p. 271
- (9). No considerem apropiada per una comarca rural la divisió entre l'artesanat que utilitza matèries primeres de l'agricultura i el que n'utilitza de la ramaderia, distinció que pressuposa un centre artesà important relacionat intimament amb el seu entorn, per demostrar el trasbals de la ramaderia a l'agricultura com a base econòmica. Vegi's MORENO AL MARCEGUI, A.: "Transformación socio-profesional, trayectoria demográfica y familia. Un estudio del artesanado reuense a partir de las actas de matrimonio: 1601-1810" a Pedralbes, 1, Barcelona 1981, ps. 77-102.
- (10). Pel de 1787 a partir de càlculs personals i pel de 1860 a ARMENGOL, D.: La agricultura en el Alto Ampurdán a mediados del siglo XIX. Tesi de Llicenciatura, publ. a Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres, 1980. En que destaca una població camperola i eminentment rural (53,5%) amb elevat percentatge d'analfabets (74'18%) i assalariats agrícoles (54,5% dels camperols).
- (11). ARMENGOL, D.: La agricultura en..., ps. 99-101. Situació explicable pel desenvolupament de certs coneixements necessitats de molta mà d'obra, com la vinya i olivera, i una estructura de la propietat que el convertia en minifundista: eren els més nombrosos, afegien a l'explotació de la terra el jornal fruit de la venda de la seva força de treball.
- (12). BARBAZA, Y.: Le paysage humain de la Costa Brava, Paris, Armand Colin, 1966. COMPTE, A.: "El Alto Ampurdán" a Pirineos, C.S.I.C., Zaragoza, 1963-64, ps. 1-283.
- (13). Així es veu, per exemple en les actes de matrimoni.
- (14). ARMENGOL, D.: La agricultura en...
- (15). SUAU, J.: "Demografía rural mallorquina del s. XVIII" a Mayurqa, 16, 1976, ps. 137-179. La situació és encara pitjor que a les nostres comarques que els petits camperols, arrendataris i subarrendataris, allà minoritaris, alleugeixen la pressió. També a MOLL, I. i SUAU, J.: "Senyors i pagesos a Mallorca (1718-1860/70)" a Estudis d'Història Agrària, 2, Barcelona, 1979, es remarca l'aliança entre senyors, grans arrendataris i comerciants, convertits en receptors de rendes, sobre la pagesia, empobrint-la.
- (16). NADAL, J.: "Demografía y economía en el Origen de la Cataluña Moderna. Un ejemplo local: Palamós (1705-1839) a Estudios de Historia Moderna, VI, 1956-59. Al 1834 els pescadors han passat a mariners i el pagesos a tapers.

- (17). NADAL, Jq.: La introducción del Catastro en Gerona, Barcelona, 1971 i NADAL, J. i GIRALT, E.: "Barcelona en 1717-1718 (...ops. cit. nota 6).
- (18). TERRADAS, D.: Població i societat a Banyoles al s. XVIII, Tesi de Llicenciatura, Bellaterra, UAB, 1982. On també destaca la importància del treball assalariat en les feines del camp compaginades amb unes petites propietats o algunes activitats manufactureres i la baixa progressiva del nº de pagesos propietaris per la concentració de la terra.
- (19). Es clàssic l'estudi de NADAL, J. i GIRALT, E.: La population Catalane de 1553 a 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement, Paris, 1960, on s'utilitzen els registres parroquials, Llibres hospitalaris, de confraries i un recompte específic de 1637, entre d'altres. D'abast més local veiem, dels mateixos autors, La immigració francesa a Mataró durant el s. XVII, Mataró, 1966, o dues recents aportacions sobre la ciutat de Girona al I Congrés d'Història Moderna de Catalunya (Barcelona, 1984): CASTELLS, N.: "Els moviments migratoris en la Catalunya Moderna: el cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)", I, ps. 65-74, basat en els registres de franqueses concedits a les noves famílies pobladores, i el de SIMON, A.: "Girona a comienzos del ochocientos. Inmigración y crecimiento demográfico", I, ps. 133-139.
- (20). "Los registros matrimoniales de las parroquias nos ofrecen una magnífica pista. La reiterada constatación de contrayentes de un mismo origen será el indicio de haberse establecido una corriente humana que obedece a unas causas de repulsión, por un lado, y de atracción por otro", NADAL, J. i GIRALT, E.: "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717" a Estudios de Historia Moderna, III, Barcelona, 1953, p.24.
- (21). Així, per l'Alt Empordà, caldria un estudi semblant per altres centres d'atracció: la ciutat de Figueres, El port comercial de Roses, la zona vinícola (Espolla) i la suro-tapera (Agullana) completarien la resta de les direccions de la població d'acord amb les motivacions socioeconòmiques.
- (22). PLA ALBEROLA, Primitivo: "El estudio de los movimientos migratorios a través de los registros parroquiales" a Actas de las II Jornadas de Metodología y didáctica de la Historia, Cáceres, 1983, ps. 59-73.
- (23). PLA ALBEROLA, P.: "El estudio...", cit. Encara que no trobem tan alts percentatges, amb una lleugera tendència a augmentar. Potser per ser Castelló un centre important, amb un terme extens.
- (24). La distància entre els cònjuges s'ha proposat de mesurar-la de diverses maneres: corones concèntriques segons la proximitat, o bé Km. de centre a centre (més o menys de 10). L'elecció del marc comarcal respon a ambdues motivacions aplicades al nostre cas concret. La distinció entre la resta de Catalunya i l'Estranger és en funció de mesurar la immigració francesa, ja que de la Península n'hi ha poca. HENRY, L.: Manual de Demografia Històrica, Barcelona, 1983, ps. 94-96.
- (25). NADAL, J. i GIRALT, E.: La population catalane...
- (26). El que interessava era mesurar la mobilitat global de la població i veure el diferent paper que hi jugaven les motivades pel matrimoni, per això no s'han eliminat ni els matrimonis entre vidus ni els que

els contraients no residissin a Castelló, ja que això reduiria la mostra i també canviava els resultats al eliminar o obviar uns moviments evidents.

- (27). Per exemple, el 27 de març de 1843 el casament entre Salvi Llanet, jo ve natural de Garriguella i veí de Cabanes, fill legítim i natural de Vicenç Llanet treballador de Cabanes i Mª Quintana de Vilabertran. L'esposa és Catarina Batllori, donzella, natural de Castelló d'Empúries, veïna de Cabanes i filla de Francesc Batllori, pastor, natural de Pau, i de Maria Peix, cònjuge de Vilacolum de Baix. (Llibre IV de Matrimonis de Cabanes) I el mateix passa per Castelló.

Quadre I : ESTRUCTURA SOCIO-PROFESIONAL DE L'ALT EMPORDÀ A L'ANTIC REGIM.

	<u>CASTELLÓ D'EMPURIES</u>		<u>CABANES</u>	<u>NAVATA</u>		<u>ORDIS</u>
	<u>S.XVIII</u>	<u>m.S.XIX</u>	<u>S.XVIII</u>	<u>pr.XVIII</u>	<u>pr.XIX</u>	<u>m.S.XVIII</u>
Propietari .	7(0,7)	6(1,4)	1(0,2)	1(0,4)	1(0,3)	1(0,2)
Pàges .	221 (20)	2(0,5)	67(12,5)	37(15,1)	19(5,8)	67(12,5)
Hortala .	68(6,1)	27(6,2)	2(0,4)	-	-	-
Cortaler/Mas .	14(1,3)	47(10,7)	12(2,2)	31(12,6)	50(5,3)	4(2,1)
Treballador .	426(38,4)	198(45,3)	349(65,1)	90(36,7)	136(41,6)	85(45,9)
Pastor .	47(4,3)	21(4,8)	7(1,3)	1(0,4)	1(0,3)	-
Pescador .	17(1,5)	6(1,4)	-	-	-	-
<u>S.PRIMARI</u> .	<u>800(72,3)</u>	<u>307(70,3)</u>	<u>438(81,7)</u>	<u>160(65,2)</u>	<u>207(63,3)</u>	<u>138(74,5)</u>
Prod.Home .	80(7,2)	49(11,2)	31(5,8)	45(18,3)	74(22,6)	25(13,5)
Equipament i construcció .	97(8,8)	28(6,4)	49(9,2)	20(8,2)	35(10,7)	18(9,7)
<u>ARTESANAT</u> .	<u>177(16,0)</u>	<u>77(17,6)</u>	<u>80(15,0)</u>	<u>65(26,5)</u>	<u>109(33,3)</u>	<u>43(23,2)</u>
Comerciants .	13(1,2)	12(2,8)	3(0,6)	-	4	3
Transportist .	7(0,6)	6(1,3)	-	-	-	-
Botig/Alim. .	2(0,2)	7(1,6)	3(0,6)	-	1	-
<u>COMERC</u> .	<u>22(2,0)</u>	<u>25(5,7)</u>	<u>6(1,2)</u>	<u>-</u>	<u>5(1,5)</u>	<u>3(1,6)</u>
Ensenyament .	-	2(0,5)	-	-	-	-
Sanitat .	32(2,9)	6(1,4)	4(0,7)	8	4	-
Advoc/Administ. .	35(3,2)	5(1,1)	-	5	-	-
Religiosos .	16(1,4)	6(1,4)	4(0,7)	3	2	1
Soldats .	24(2,1)	6(1,4)	1(0,2)	1	-	-
<u>PROF.LLIBERALS</u> .	<u>107(9,6)</u>	<u>25(5,8)</u>	<u>9(1,6)</u>	<u>17(6,9)</u>	<u>6(1,8)</u>	<u>1(0,5)</u>
Varis .	2	3	3	3	-	-
<u>T O T A L</u> .	<u>1108</u>	<u>437</u>	<u>536</u>	<u>245</u>	<u>327</u>	<u>185</u>

	AGULLANA		DARNIUS	ESPOLLA
	f.S.XVIII	m.S.XIX	p.S.XIX	m.S.XVIII
Propietari .	1(0,4)	13(4,1)	5(2,6)	2(0,7)
Pages .	42(16,8)	52(16,4)	30(15,4)	78(29,8)
Hortala .	-	-	-	-
Cortaler/Mas .	2(0,8)	2(0,6)	17(8,8)	10(3,8)
Treballador .	103(41,4)	109(34,4)	79(40,7)	136(52,0)
Pastor .	4(1,6)	1(0,3)	-	9(3,4)
Pescador .	-	-	-	-
<u>S. PRIMARI</u> .	<u>152(61,0)</u>	<u>177(55,8)</u>	<u>131(67,5)</u>	<u>235(89,7)</u>
Prod.Home .	8(3,2)	2(0,6)	14(7,2)	3(1,1)
Equipament i construcció .	25(10,0)	18(5,7)	15(7,7)	13(5,0)
Tapers(suro) .	47(18,9)	103(32,5)	20(10,3)	-
<u>ARTESANAT</u> .	<u>80(32,1)</u>	<u>123(38,8)</u>	<u>49(25,2)</u>	<u>16(6,1)</u>
Comerciants .	8(3,2)	7(2,2)	3(1,5)	-
Transportist .	2(0,8)	1(0,3)	-	-
Botig/Alim. .	2(0,8)	4(1,3)	1	-
<u>COMERC</u> .	<u>12(4,8)</u>	<u>12(3,8)</u>	<u>4(2,0)</u>	<u>-</u>
Ensenyament .	1	-	3	-
Sanitat .	1	2	3	7
Abog/Administ. .	1	-	1	-
Religiosos .	1	3	1	1
Soldats .	1	-	-	-
<u>PROF. LLIBERALS</u>	<u>5(2,0)</u>	<u>5(1,6)</u>	<u>8(4,1)</u>	<u>8(3,0)</u>
Varis .	-	-	2	3
<u>T O T A L</u> .	<u>249</u>	<u>317</u>	<u>194</u>	<u>262</u>

Quadre II : ORIGENS DELS CONJUGES A CASTELLO D'EMPURIES.
(ss.XVII-XIX)

<u>1609-1615</u>	<u>H (%)</u>	<u>D (%)</u>	<u>TOTAL (%)</u>
Castelló :	83 (48,2)	118 (68,6)	58,4
A.Empordà:	24 (14,0)	30 (17,4)	15,7
Catalunya:	5 (2,9)	19 (11,0)	7,-
Estranger:	60 (34,9)	5 (3,0)	18,9
	172	172	100
<u>1696-1705</u>	<u>H (%)</u>	<u>D (%)</u>	<u>TOTAL (%)</u>
Castelló :	109 (54,2)	133 (66,2)	60,2
A.Empordà:	55 (27,4)	53 (26,3)	26,8
Catalunya:	15 (7,5)	15 (7,5)	7,5
Estranger:	22 (10,9)	-	5,5
	201	201	100
<u>1745-1752</u>	<u>H (%)</u>	<u>D (%)</u>	<u>TOTAL (%)</u>
Castelló :	129 (62,0)	145 (69,7)	65,9
A.Empordà:	68 (32,7)	52 (25,0)	28,9
Catalunya:	8 (3,8)	9 (4,3)	4,-
Estranger:	3 (1,5)	2 (1,0)	1,2
	208	208	100
<u>1790-1800</u>	<u>H (%)</u>	<u>D (%)</u>	<u>TOTAL (%)</u>
Castelló :	254 (68,8)	278 (75,3)	72,-
A.Empordà:	81 (22,0)	70 (19,0)	20,5
Catalunya:	28 (7,6)	16 (4,3)	6,-
Estranger:	6 (1,6)	5 (1,4)	1,5
	369	369	100
<u>1825-1829</u>	<u>H (%)</u>	<u>D (%)</u>	<u>TOTAL (%)</u>
Castelló :	66 (53,2)	83 (66,9)	60,-
A.Empordà:	43 (34,6)	29 (23,4)	29,-
Catalunya:	13 (10,5)	12 (9,7)	10,-
Estranger:	2 (1,7)	-	1,-
	124	124	100

Quadre III : RESIDENCIA ANTERIOR DELS CONJUGES A
CASTELLO D'EMPÚRIES (ss.XVII a XIX) .

1609-1615 :

	Marit			
<u>Muller</u>	<u>Castelló</u>	<u>Exterior</u>	<u>TOTAL</u>	<u>Resum</u>
Castelló	107	31	138	62,2%
Exterior	33	1	34	37,2%
<u>T o t a l</u>	<u>140</u>	<u>32</u>	<u>172</u>	<u>0,6%</u>

1696-1705 :

	Marit			
<u>Muller</u>	<u>Castelló</u>	<u>Exterior</u>	<u>TOTAL</u>	<u>Resum</u>
Castelló	97	47	144	48,3%
Exterior	46	11	57	46,3%
<u>T o t a l</u>	<u>143</u>	<u>58</u>	<u>201</u>	<u>5,4%</u>

1745-1752 :

	Marit			
<u>Muller</u>	<u>Castelló</u>	<u>Exterior</u>	<u>TOTAL</u>	<u>Resum</u>
Castelló	114	50	164	54,8%
Exterior	36	8	44	41,4%
<u>T o t a l</u>	<u>150</u>	<u>58</u>	<u>208</u>	<u>3,8%</u>

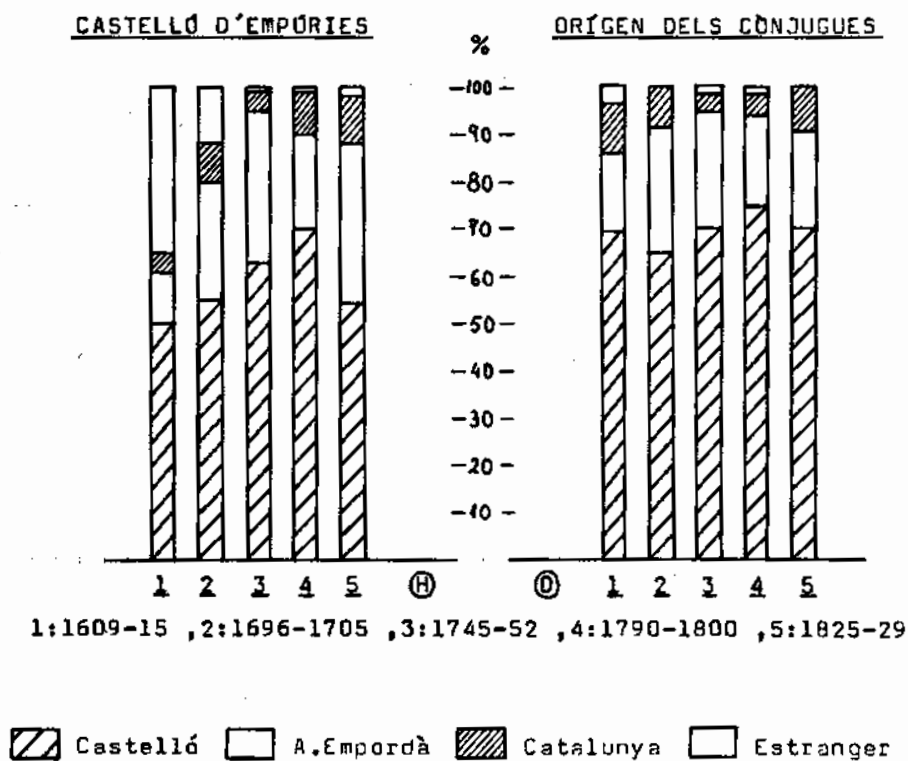
1790-1800 :

	Marit			
<u>Muller</u>	<u>Castelló</u>	<u>Exterior</u>	<u>TOTAL</u>	<u>Resum</u>
Castelló	273	48	321	74,0%
Exterior	43	5	48	24,6%
<u>T o t a l</u>	<u>316</u>	<u>53</u>	<u>369</u>	<u>1,4%</u>

1825-1829 :

	Marit			
<u>Muller</u>	<u>Castelló</u>	<u>Exterior</u>	<u>TOTAL</u>	<u>Resum</u>
Castelló	92	22	114	74,2%
Exterior	9	1	10	25,0%
<u>T o t a l</u>	<u>101</u>	<u>23</u>	<u>124</u>	<u>0,8%</u>

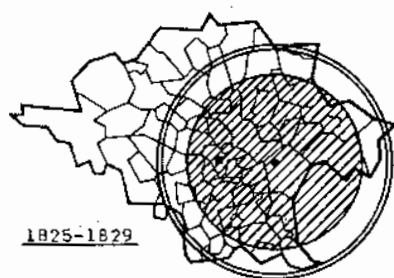
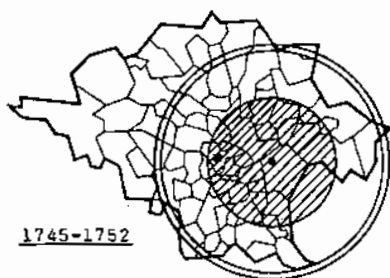
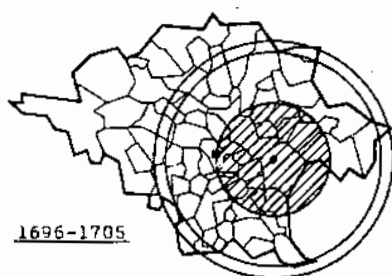
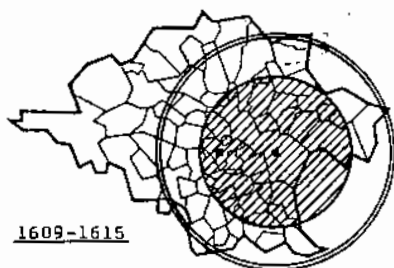
- Gràfica I : Origen dels cònjuges a Castelló

- Mapa I : Residència anterior dels cònjuges a Castelló

CASTELLÓ O'EMPÒRIES

RESIDENCIA DELS CÒNJUGUES

 Ambdós de Castelló
  Un de fora
  Els dos de fora

